

Pričakovana gnezditev rdečenogega polojnika *Himantopus himantopus* v Sloveniji Expected breeding of Black-winged Stilt *Himantopus himantopus* in Slovenia

TIHOMIR MAKOVEC
IZTOK ŠKORNIK

Polojniki spadajo v družino Recurvirostridae, v katero prištevamo tudi sabljarke. Danes poznamo 3 vrste polojnikov. V rodu *Himantopus* sta to rdečenogi *Himantopus himantopus* in črni polojnik *Himantopus novaezelandiae*. Tretja vrsta je endemični avstralski polojnik *Cladorhynchus leucocephalus*. Kljub raziskavam taksonomska delitev polojnikov še vedno ni povsem jasna, saj jih eni avtorji delijo na tri med seboj ločene skupine, drugi pa vrsto *Himantopus novaezelandiae* obravnavajo le kot podvrsto vrste *H. himantopus*. Znani so tudi križanci med *H. himantopus* in *H. novaezelandiae*, z vsemi prehodnimi oblikami (P. Hayman, J. Marchant, T. Prater 1986).

Rdečenogi polojnik *Himantopus himantopus* je s 5 podvrstami razširjen v Evraziji in Afriki *ssp. himantopus*, severni in srednji Ameriki *ssp. mexicanus*, Južni Ameriki *ssp. melanurus*, Avstraloziji *ssp. leucocephalus* in na Havajih *ssp. knudseni*.

V Evropi je razširjen na Iberskem polotoku, v južni Franciji, v severni Italiji, na Balkanu, v donavskem področju, južni Sovjetski Zvezi, priložnostno v Veliki Britaniji, živi pa tudi v Nemčiji, na Nizozemskem, v Belgiji in Avstriji. Ob velikih sušah zaide v Sredozemlje. V začetku 30-ih let so ga poleti pogosto opazili v severozahodni in južni Nemčiji ter na Nizozemskem, kjer je leta 1931 prvič gnezdil.

Matvejev in Vasić (1973) ga navajata

kot gnezdilca Vojvodine in Makedonije. Glede na to, da so podatki že zastareli, bi bilo zanimivo vedeti, ali polojnik še vedno gnezdi na omenjenih lokalitetah in ali gnezdi še kje drugje. V Sloveniji je bil redek preletnik, po podatkih zadnjih 10 let pa lahko sklepamo, da je polojnik maloštevilen, vendar reden preletnik naših krajev. K temu spoznanju so prispevali številnejši opazovalci pri nas (Tab. 1).

Slika 1: Gnezditvena razširjenost rdečenogega polojnika *Himantopus himantopus* v Evropi (po Petersonu etc.)

Figure 1: Breeding distribution of Black-winged Stilt *Himantopus himantopus* in Europe (according to Peterson etc.)

Opazovanja rdečenogega poljnika v Sloveniji od leta 1980 do 1990

Tabela 1: Opazovanja rdečenogega poljnika v Sloveniji od leta 1980 do 1990

Table 1: Observation of Black-winged Stilt in Slovenia from 1980 to 1990

Datum opazovanja Date of observation	Število Number	Kraj Place	Opazovalec Observer
2. 4. 1980,	1 ex.,	zaliv Polje	(IB, IG, DŠ, BM)
20. 5. 1981	2 ex.	Ormož	(BŠ)
20. 4. 1983	4 ex.	Škocjanski zatok	(GP, TM)
21. 4. 1983	3 ex.	Škocjanski zatok	(IŠ, TM, MM, BMO)
22. 4. 1983	3 ex.	Škocjanski zatok	(IŠ, TM, MM, BMO)
23. 4. 1983	3 ex.	Škocjanski zatok	(MM, TM)
24. 4. 1983	4 ex.	Škocjanski zatok	(GP)
11. 8. 1986	1 ex.	Škocjanski zatok	(MG)
12. 8. 1986	1 ex.	Škocjanski zatok	(IŠ)
17. 4. 1988	1 ex.	Sečoveljske soline	(IŠ, TM, MM, VF)
23. 4. 1988	1 ex.	Sečoveljske soline	(IŠ, VF)
24. 4. 1988	2 ex.	Sečoveljske soline	(IŠ, VF)
8. 5. 1988	7 ex.	Ormož	(FB)
14. 5. 1988	3 ex.	Ormož	(FB, BŠ)
18. 3. 1989	9 ex.	Škocjanski zatok	(IŠ, TM, BMA)
23. 3. 1989	3 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
24. 3. 1989	3 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
29. 3. 1989	2 ex.	Škocjanski zatok	(IŠ)
2. 4. 1989	3 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
3. 4. 1989	3 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
7. 4. 1989	3 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
8. 4. 1989	1 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
12. 4. 1989	1 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
14. 4. 1989	1 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
24. 4. 1989	1 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
28. 4. 1989	1 ex.	Škocjanski zatok	(TM)
16. 5. 1990	2 ex.	Sečoveljske soline	(IŠ)
20. 5. 1990	1 ex.	Sečoveljske soline	(TM)
23. 6. 1990	2 ex.	Sečoveljske soline	(IŠ)
30. 6. 1990	6 ex. (4 ex. ad., 2 ex. juv.)	Sečoveljske soline	(TM, IŠ, VF, VR)
1. 7. 1990	10 ex. (4 ex. ad., 6 ex. juv.)	Sečoveljske soline	(TM, IŠ, VF, VR)
21. 7. 1990	5 ex.	Sečoveljske soline	(TM, VR)

Opomba: Opazovalci so navedeni s kraticami, ki po vrstnem redu pojavljanja pomenijo:

(IB) Ivo Božič
(IG) Iztok Geister
(DŠ) Dare Šere
(BM) Božidar Magajna
(BŠ) Borut Štumberger

(GP) Goran Palčič
(TM) Tihomir Makovec
(IŠ) Iztok Škornik
(MM) Marko Miklavac
(BMO) Borut Mozetič

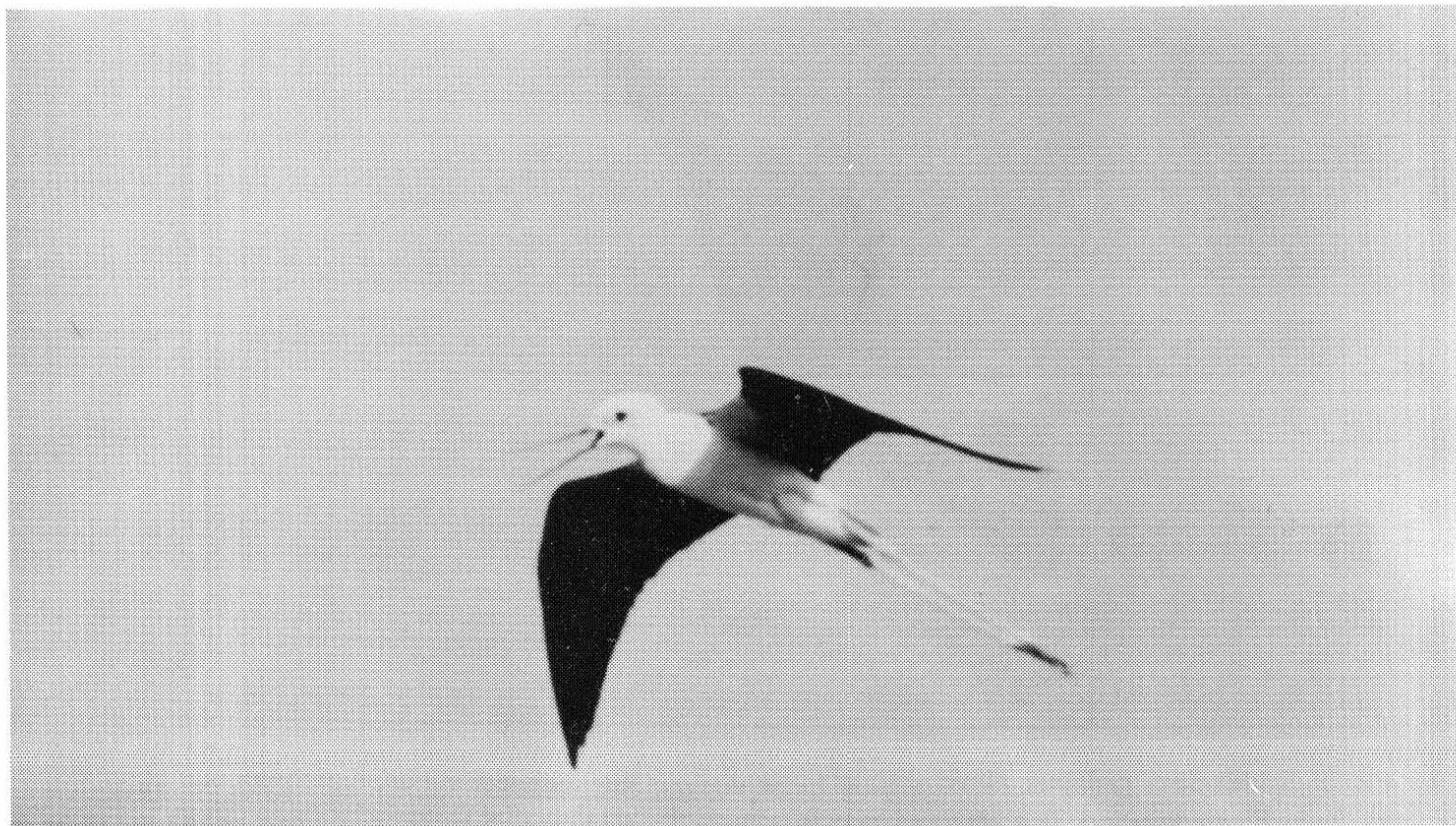
(MG) Miran Gjerkeš
(VF) Vesna Flander
(FB) Franc Bračko
(BMA) Bojan Marčeta
(VR) Vesna Rupert

Polojnik je klatež, selivec in v južnejših krajih tudi stalnica. Populacije iz severnejših predelov se selijo in prezimujejo v Afriki v tropih, severno od ekvatorja, nekateri osebki dosežejo tudi južno Afriko. Selitev poteka avgusta, septembra in oktobra, vračanje pa konec marca, aprila in maja. Nekateri primerki prezimujejo v Sredozemlju, znani pa so tudi podatki o prezimovanju iz Velike Britanije. Za Slovenijo o prezimovanju ni znanih podatkov (Sovinc, ustno).

Polojnik gnezdi v lagunah in drugih plitvih vodah z blatnim dnom (povsod tam, kjer mu voda omogoča brodenje, vse do trebušnega perja), na barjih, riževih poljih, solinah in ob brakičnih vodah, predvsem v tropskih in subtropskih krajih. Gnezdi v kolonijah, redkeje posamič. Gnezdo je plitva globel, skromno postлана z rastlinjem, običajno nedaleč od vode, tako da voda velikokrat gnezdo zalije. Od sredine aprila do sredine junija znese samica običajno 3–4, včasih 5 rumenkasto rjavih jajc, s številnimi temnimi pikami, ki so včasih

tudi sivo lisasta in zelo podobna jajcem sabljarke *Recurvirostra avosetta*, velika 38,8–48,2 × 28,0–33,5 mm. Valjenje traja od 22 do 26 dni. Valita oba partnerja. Ko se mladiči posušijo, zapustijo gnezdo in tekajo naokrog. Poletijo po 28–30 dneh. Ima eno leglo. Drugo leglo je nadomestno leglo (če prvo propade zaradi vode).

Dne 30. 6. 1990 smo se T. Makovec, I. Škornik, V. Flander in V. Rupert nekaj minut po 19. uri vračali proti kanalu Pichetto, z namenom, da si v kanalu privoščimo kratko kopanje. Medtem ko sta obe Vesni že sedeli na razvalini nekdanje maone, Tihomir pa se je nekje še obotavljal, je Iztok še nekajkrat pokukal skozi teleskop, ki ga od dneva, ko ga je kupil, vedno nosi s seboj na teren. Stoje, s teleskopom naslonjenim na boke, je na robu bazena med Drnico in kanalom Pichetto med štirimi togotniki, šestimi črnimi martinci in dvema polojnikoma opazil primerek čudnega begavca na visokih nogah. Sledil je histeričen klic in že je stekel vrli kolega Tihomir tja. Teleskop sva sedaj posta-

vila na trdna tla, da nama ne bi kaj pobegnilo. Tihomir je opazil še enega mladiča, nato pa še enega. Prva ad hoc ugotovitev: begavci polojnika! Polojnike smo na tem delu že večkrat opazovali (vedno 1 par), tokrat pa se je izkazalo, da sta tu dva para. Mladiče je treba ujeti, saj nama ne bodo verjeli, sva oba zbegano pomislila. Misli ob nenavadnem srečanju se še niso povsem razčistile, ko je Tihomir s tarzanovim skokom in dvema zamahoma oblečen preplaval kanal Pichetto. Toda le zakaj je sezul japonke in si nataknil superge? Pa se ja ne plava bolje s supergami?! Ko je že tekel po blatnem bazenu proti mladičem, je bilo njegovo početje povsem jasno. Le kdo bi tekel z japonkami po lepljivem blatu! Tokrat je prišla na vrsto najina preizkušena metoda, v kateri sodelujeta lovec-iskalec in usmerjevalec z optičnim pripomočkom (metoda je pri iskanju deževnikovih gnezd več kot uspešna). Iztok je »zafiksiral« mladiča s

teleskopom in z dogovorjenimi znaki usmerjal Tihomirja k cilju. Kljub dobremu namenu in še boljši metodi žal nisva imela uspeha. Mladiči so se razbežali med travnate šope na nasipu, kjer jih je nemogoče izslediti. Med lovom begavcev sta se oba starša nenehno razburjala in oglašala, tema dvema pa se je kasneje pridružil še drugi par. Pravi zračni napad. Svojo odločnost in pogum so polojniki pokazali z naleti na galebe, postovko in na odhajajočega motorista. Revež sploh ni vedel, kaj se dogaja.

Naslednjega dne smo bili na solinah že zelo zgodaj, saj se je dvema mudilo v Ljubljano. Načrt smo skovali že prejšnji večer (na tem mestu naj dodava, da sva že 29. 6. 1990 ob kavici sramežljivo pogledovala po knjigi *Shorebirds*, v knjigi *A Field Guide to the Nests, Eggs and Nestlings of British and European Birds* pa sva si ogledovala značilnosti polojnikovih mladičev). Na gnezdišče

Slika 2, 3: Rdečenogi polojnik *Himantopus himantopus*, Sečoveljske soline, julij 1990 (T. Makovec)
Figure 2, 3: Black-winged Stilt *Himantopus himantopus*, Sečovlje Salinas, July 1990 (T. Makovec)

smo se pripeljali kar z avtomobilom, saj nam žal to soline omogočajo. Tokrat sva se odločila za mirnejši in strpnejši lov. Časa sva imela dovolj. Tihomir se je počasi približeval gnezdišču, Iztok pa je z razdalje kakih 150 m s teleskopom sledil mladičem. Bilo jih je šest. Tudi drugi par je imel tri, vendar vsaj teden dni mlajše od prvih treh. Ko se je Tihomir približal mladičem (starši so bili že v zraku), se je bilo treba odločiti za enega izmed begavcev. Polojnikovi begavci so namreč izvrstni tekači. Med splošnim preplahom je na najino srečo in na srečo vseh nas v Sloveniji mlajši begavec storil napako: pobegnil je v plitvo vodo. Lov se je začel. Imela sva nekaj težav z zvočnim komuniciranjem, kljub temu, da sva z morja, pa nama tudi signalizacija ni šla od rok (dobe-sedno). Ne morete si predstavljati, kako težko je bilo dopovedati Tihomirju, ki

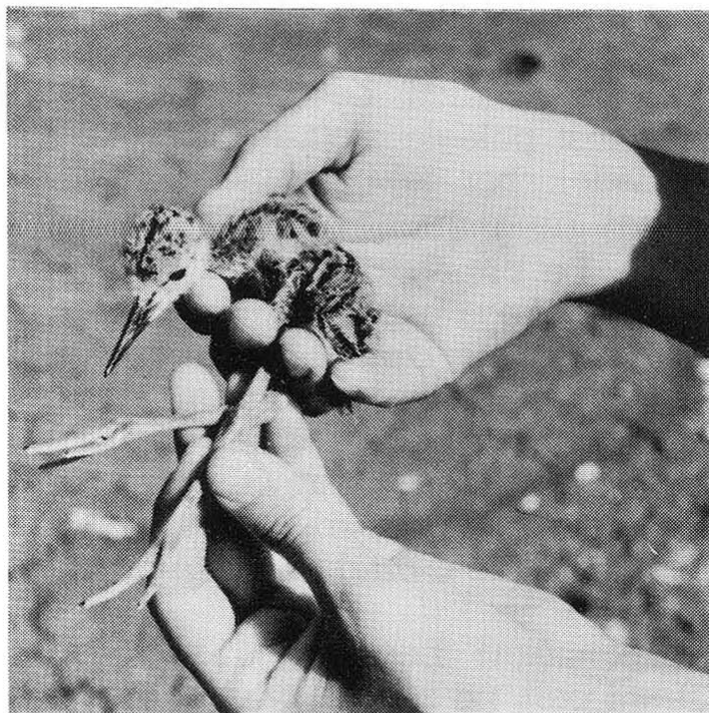
je nekje 150 m stran od teleskopa gledal v vodo in skomigal z rameni, da stoji ob mladiču. Ko ga je ujel, se je napetost podela. Pojasnil je, zakaj ga ni videl: ker je potopljen pod vodo čepel pri miru, le kljun je molel iz vode. Da bi ga strela!

Ulovljenega mladiča smo fotografirali in ga kasneje izpustili na nasipu. Ves čas fotografiranja je nad nami krožil in se razburjeno oglašal samec (to je Tihomir izkoristil in napravil nekaj lepih fotografij), medtem ko se samica ni približala. Nekje iz ozadja se je le pritajeno oglašala.

Polojnikovi begavci so po spodnji strani beli, po zgornji pa blede sivi do rjavkasti s številnimi črnimi pikami in lisami. Kljun je kovinsko temno sive barve, noge pa so – v nasprotju s tistimi v priročnikih, kjer so rožnate – modrika-sto sive barve in le med prsti rožnate.

Slika 4: Gnezdišče rdečenogega polojnika v Sečoveljskih solinah, julij 1990 (I. Škornik)
Figure 4: Nesting site of Black-winged Stilt at Sečovlje Salinas, July 1990 (I. Škornik)

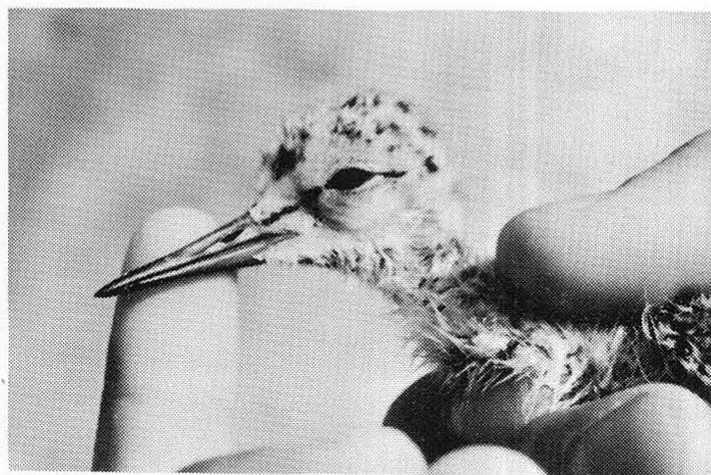
Slovenija leži znotraj polojnikovega gnezditvenega areala, zato je bila njegova gnezditvenost slej ko prej pričakovana. Še najbližje odkritju morebitnega gnezda para polojnikov je bil B. Štumberger, ki pravi: »20. 5. 1981 sem pri Ormožu v Jurkovcu med številnimi pobrežniki *Charadriiformes* opazil primerka polojnika – samca, ki je mirno iskal hrano v neposredni bližini kolonije galebov *Larus ridibundus* in čiger *Sterna hirundo*, *albifrons*. Obšel sem nasip in zagledal pred sabo dva polojnika, ki sta me nemirno opazovala s tal, medtem ko se je večina drugih ptic dvignila. Ko sem krenil proti koloniji, sem zagledal nad sabo oba polojnika, ki sta razburjeno krožila nad mano, in to celo niže kot galebi in čigre. Pozneje je samec pristal, samica pa je še naprej krožila nad mano in se oglašala z melodičnimi »kiip«. Po ponovnem preverjanju 22. 5. 1981 polojnika nisem več opazil in morebiti našel razlago za njuno sumljivo vedenje.« (Štumberger, 1981).

Dne 22. 4. 1983 je v Škocjanskem zatoku T. Makovec (Makovec, ustno) opazoval parjenje polojnikov.

Ob vsem tem je samo po sebi zani-

mivo vprašanje, kdaj in v kakšnih okoliščinah lahko pričakujemo gnezdenje take vrste, kot je polojnik? V Sloveniji se polojniki pojavljajo na preletu predvsem v aprilu in maju, nekateri že v marcu. 18. 3. 1989 je datum najzgodnejšega pojavljanja polojnikov v Sloveniji, 20. 5. 1981 pa datum najpoznejšega. Pri tem ne upoštevava podatkov iz letošnjega leta, ko so polojniki gnezdili. Zanimivo je, da sta samo dva znana podatka o jesenski selitvi polojnikov v Sloveniji. A. Šmuc (1980) je v obdobju 1974–1977 v Sečoveljskih solinah opazoval polojnika 7-krat (4-krat v maju in 3-krat v aprilu). Navaja tudi, da je le enkrat opazoval samca in samico skupaj, drugače pa vedno po dve samici. Zanj je polojnik reden, vendar maloštevilen preletnik Sečoveljskih solin. Najpoznejši datum je 16. 5. 1976, ko je na Leri opazoval 2 primerka (Šmuc, 1980).

Če domnevamo, da so bili 30. 6. 1990 opaženi polojnikovi mladiči stari okoli 14 dni (naslednji dan najdeni mladiči drugega para pa vsaj sedem dni manj) in odštejemo še inkubacijsko dobo 26 dni, potem je samica prvega para izlegla prvo jajce okoli 20. aprila, samica

Slika 5, 6: Begavec rdečenogega polojnika, Sečoveljske soline med kanalom Pichetto in Drnico, julij 1990 (T. Makovec)

Figure 5, 6: Downy young of Black-winged Stilt, Sečovlje Salinas between the Pichetto and Drnica Canals, July 1990 (T. Makovec)

Slika 7: Samici rdečenogega polojnika, Škocjanski zatok 21. 4. 1983 (I. Škornik)
 Figure 7: Females of Black-winged Stilt, Škocjanski zatok, April 21st, 1983 (I. Škornik)

Slika 8: Skupina rdečenogih polojnikov, Škocjanski zatok 18. 3. 1989. Zanimiva je obarvanost njihovih glav. Samec nominalne podvrste ima namreč glavo popolnoma belo, samica pa le nekoliko črno. (T. Makovec)

Figure 8: A group of Black-winged Stilts, Škocjanski zatok, March 18th, 1989. Interesting is the colouring of their heads, for the head of the male belonging to the nominal sub-species is completely white, while the female's head is partly black (T. Makovec)

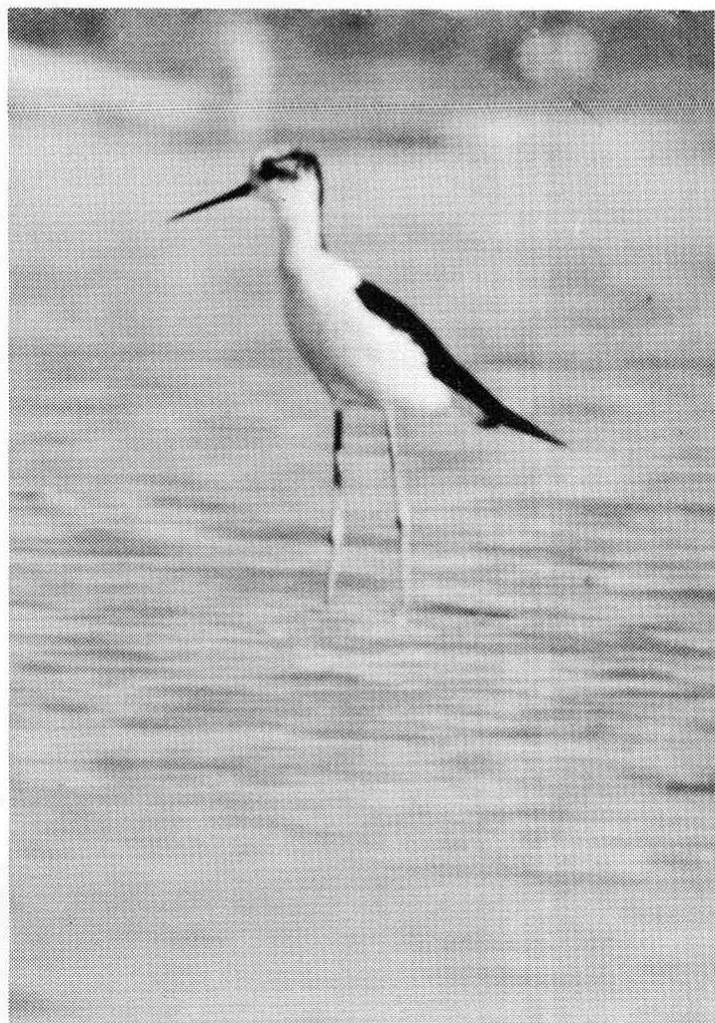
drugega para pa okoli 30. aprila. Čeprav je tako preračunavanje majhna špekulacija, pa si lahko z njo vendarle pomagamo.

Če smo že omenili, da se polojniki pri nas pojavljajo izključno kot preletniki, potem se zastavlja vprašanje, kdo so ti preletniki, ki tvegajo gnezditveno avanturo, kot jo poimenuje I. Geister v svojem prispevku o pričakovanih in nepričakovanih gnezdkah v Sloveniji. Če si ogledamo tabelo 1., lahko razberemo, da so med 20. aprilom (datum prvega izleženega jajca) in 20. majem (datum opazovanja B. Štumbergerja) v naših razmerah opazovani polojniki potencialni gnezdilci. Ali gre pri tem – spričo dejstva, da so gnezdišča v severni Italiji zelo blizu – le za prepotentne primerke, ki neučakano izkoristijo prvo priložnost, ki se jim za gnezdenje ponudi, ali gre vendarle za poskus kolonizacije? Odgovor bomo vsekakor dobili v naslednjih gnezditvenih sezonah.

Tudi Geistrova misel, da je teoretično mogoče, da se dva spolno nezrela osebkna na letovanju (tudi na preletu, op. I. Š.) prepoznata kot spolno zrela (zmota v spolni zrelosti) ni neverjetna. Lep primer za to je par kreheljcev *Anas crecca*, ki je leta 1985 poskusno gnezdil v trstišču stare struge Rižane ob Škocjanskem zatoku. Degenerirano leglo je kmalu propadlo (I. Škornik, T. Makovec, M. Miklavec, v tisku). V sečoveljskem primeru je vsekakor šlo za povsem spolno zrela para in za uspešno gnezditvev, saj so bili 21. 7. 1990 opaženi že speljani mladiči.

Sečoveljske soline so od decembra lani zavarovane kot krajinski park. Ker še vedno niso opremljene z vsemi potrebnimi napisi, cesta pa je tudi odprta, je veliko avanturističnih kopalcev, ki vznemirjajo ptice na gnezdiščih. Polojnikovo gnezdišče pa je samo 200 m od-

daljeno od pravega kopalnega vrveža. Doklej, se sprašujeva.

Slika 9: Rdečenogi polojnik na sliki ima poleg črnega temena tudi temen vrat, kar pa ni značilno za podvrsto *himantopus*. Ali je bila na preletu kaka druga podvrsta? Škocjanski zatok, 29. 3. 1989 (I. Škornik)

Figure 9: Black-winged Stilt on the above photograph has, apart from black crown, also a rather darkneck, what is not however, typical for the *himantopus* sub-species. Was there some other subspecies in passage? Škocjanski zatok, March 20th, 1989 (I. Škornik)

LITERATURA

BOŽIČ, I. (1980): Polojnik *Himantopus himantopus*. *Acrocephalus* 1/3, str. 47.

BRAČKO, F. (1989): Polojnik *Himantopus himantopus*. *Acrocephalus* 10/41-42, str. 62.

GEISTER, I. (1990): Pričakovane in nepričakovane gnezdilke v Sloveniji, *Acrocephalus* št. 43-44: 18-28.

GJERKEŠ, M. (1987): Polojnik *Himantopus himantopus*. *Acrocephalus* VIII/31-32, str. 15.

HARRISON, C. (1975): A field Guide to the Nests, Eggs and Nestlings of British and European Birds, Collins, London.

HAYMAN, P., MARCHANT, J., PRATER, T. (1986): Shorebirds, Christopher Helm, London.

MATVEJEV, S., D., V., F. VASIČ (1973): Catalogus faunae Jugoslaviae. IV/3. Aves. SAZU, Ljubljana.

PALČIČ, G. (1983): Polojnik *Himantopus himantopus*. *Acrocephalus* IV/17-18, str. 60.

ŠMUC, A. (1980): Ptice Sečoveljskih in Ulcinjskih solin. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani.

ŠKORNIK, I., MAKOVEC, T., MIKLAVEC, M. (v tisku): Favnišnični pregled ptic slovenske obale.

ŠKORNIK, I. (1987): Sečoveljske soline – pomembno ornitološko območje Evrope, *Falco* št. 2: 3-13.

ŠTUMBERGER, B. (1981): Polojnik *Himantopus himantopus*, *Acrocephalus* 2/10, str. 58.

POVZETEK

S preureditvijo opuščenih Sečoveljskih solin v gojišče marikulture, se je površina vode povečala, nabrežine pa so znova postale privlačne za pobrežnike. 30. 6. 1990 sta bila v opuščenih solinah odkrita dva gnezdeča para rdečenogih polojnikov. Vsak od njiju je vzredil tri mladiče, razlika v starosti med njimi je bila približno teden dni. V prispevku je popisano to prvo srečanje z gnezdečim polojnikom v Sloveniji. Najbolj razburljivo je bilo iskanje mladiča, ki je zbežal v vodo. Potuhnil se je tako, da se je potopil, iz vode pa mu je molel le kljun. Ta dolgo pričakovana gnezditev rdečenogega polojnika znotraj njegovega areala je zelo razveselila slovenske ornitologe.

Tihomir Makovec, Gasilska 8, 66000 Koper

SUMMARY

By transforming the abandoned Sečovlje Salinas into mariculture breeding grounds, their water surface rose to such a level that the banks became interesting for waders once more. On June 30th 1990 two breeding pairs of Black-winged Stilts were discovered in (still) abandoned salinas. Each pair had reared three chicks, the difference in their age being approx. 7 days. This is the first encounter with a breeding Black-winged Stilt in Slovenia. The most exciting was the search for the chick which ran into the water and hid there by sticking merely its bill from it. This long awaited breeding of Black-winged Stilt within its range gave great joy to the Slovene ornithologists.

Iztok Škornik, Krožna 10, 66000 Koper

Prezimovanje pepelastega lunja *Circus cyaneus* v severovzhodni Sloveniji v obdobju 1982-90

Wintering of Hen-harrier *Circus cyaneus* in Northeastern Slovenia in the period 1982-90

FRANC BRAČKO

UVOD

V sestavku obravnavam prezimovanje pepelastega lunja *C. cyaneus*, ki je v severovzhodni Sloveniji dokaj redek in nereden zimski gost. Prezimovanje omenjene vrste je zanimivo zaradi tega, ker gre za ujedo, ki se tudi delno seli in o njej pravzaprav vemo zelo malo. V

manjšem številu se redno pojavlja le na preletu. V zimskem času pa je redek gost. V Sloveniji redno prezimuje na slovenski obali ter pogosto na Cerkniškem jezeru in Ljubljanskem barju (Sovinc pismeno). Severovzhodna evropska populacija običajno prezimuje v